

UDK 910.1

REGIONALNA GEOGRAFIJA DANAS

MILAN VRESK

Izvadak:

U radu je analiziran pojam regionalne geografije. Osvjetljena je pojava i karakteristike tradicionalne, horološke regionalne geografije, te razvoj "nove" regionalne geografije. Izdvojene su skupine teorijskih pristupa regionalizacije i dat je kritički osvrt.

Ključne riječi:

regija; regionalizacija; regionalna geografija; horologija

REGIONAL GEOGRAPHY TODAY**Abstract:**

The paper deals with regional geography. The appearance and characteristics of traditional regional geography are firstly presented, and then the "new regional geography". Groups of theoretical approaches to regionalization are discussed, and critically reviewed.

Key words:

region; regionalization; regional geography; horology

UVOD

Podjela geografije na opću i posebnu (regionalnu) prisutna je u geografiji gotovo od početaka njezinog razvoja. Značenje i položaj navedenih grana tijekom vremena se, međutim, mijenjalo. U našem stoljeću regionalna geografija dobila je primarno značenje. Njome se trebala ublažiti dihotomija između fizičke geografije i antropogeografije i osigurati "jedinstvo" discipline. Težište geografije stavljeno je na opisivanje i diferenciranje Zemljine površine na regije čije specifičnosti odražavaju odnos

čovjeka i prirode. U sklopu ovakvog koncepta opća geografija je stavljena u funkciju regionalne geografije.

Od sredine našeg stoljeća počeo se mijenjati tradicionalni koncept geografije. Regionalna geografija doživljava veliku kritiku, te se postupno napušta. Težište geografskog interesa najprije se usmjerava na opću geografiju, a potom na složene teme funkcionalne organizacije prostora i ekologije.

U novije vrijeme, pogotovo 80-ih godina ponovno raste interes za regionalnu geografiju.

On međutim, nije usmjeren na oživljavanje "stare" ili, nazovimo je "tradicionalne" regionalne geografije, već se javljaju ideje o "novoj" regionalnoj geografiji, koja počiva na novim osnovama.

Zadatak ovog rada je da ukaže na kritike "tradicionalne" i ideje i koncepte "nove" regionalne geografije. Čini nam se da su ovakve rasprave poželjne i nužne u Hrvatskoj zbog slabog transfera svjetskih dostignuća i zadržavanja tradicionalnog geografskog koncepta.

POJAVA I IDEJNI NOSITELJI RAZVOJA REGIONALNE GEOGRAFIJE

Podjela geografije na opću i posebnu (regionalna) javlja se već u radovima antičkih geografa. Ova podjela proizašla je iz prirode geografskog interesa. Interesi geografije bili su, s jedne strane, opća obilježja Zemlje i njezine strukture, te s druge, kompleksna obilježja njezine površine. Dihotomija u geografiji na ovoj osnovi prisutna je do danas, međutim, položaj i značenje pojedinih grana u sistemu geografije kao znanosti su se mijenjale.

Razvoj moderne ili tradicionalne regionalne geografije počeo je u 19. stoljeću. Na njezin razvoj uveliko su utjecale ideje mislilaca ranijih vremena. Prije svih treba spomenuti Bernarda Varenius (1622.-1650.) koji je već u 17. stoljeću obrazložio podjelu geografije na opću i regionalnu (*Geographia generalis, Geographia regionalis*). Varenius je uveliko utjecao na geografe i mislioce 18. stoljeća, te, između ostalih i na Immanuela Kanta (1724.-1804.). Kant je sa svojim klasifikacijama znanosti i drugim idejama utjecao na razvoj geografskog koncepta. Na razvoj regionalne geografije Kant je utjecao svojim racionalističkim i horološkim pristupom.

Razvoj moderne regionalne geografije po značenju i karakterističnim pristupima može se podijeliti u nekoliko razdoblja (tab. 1). Prvo

traje do 1870. godine i možemo ga okarakterizirati kao početno razdoblje. U njemu su date temeljne postavke regionalnoj geografiji. Za to posebne zasluge ima C. Ritter, kojeg mnogi smatraju osnivačem moderne regionalne geografije. On je dao temeljne teorijske postavke na kojima je počivao kasniji razvoj regionalne geografije.

Jaki zamah u svojem razvoju regionalna geografija doživljava u razdoblju od 1870. do 1930. godine. To je doba institucionalizacije geografije kao discipline. Na sveučilištima su osnovane katedre za geografiju, osnovana su nacionalna i regionalna geografska društva, a u redovnu nastavu u školama geografija je uvedena kao školski predmet.

To je doba kolonijalne ekspanzije i istodobno brojnih ekspedicija u gotovo sva područja svijeta. Znanstveni interes i praktične potrebe sve su više poticali razvoj regionalne geografije. Zahvaljujući tome u ovom su razdoblju napisane mnoge regionalne studije iz Europe i drugih kontinenata. One su pisane u duhu teorijskih postavki C. Rittera i V. de la Blancha, čiji utjecaji su prošireni izvan Njemačke i Francuske, pa i Europe.

U razdoblju 1930.-1950. regionalna geografija još je naglašenije stekla položaj primarne geografske grane u čijoj su funkciji sve ostale grane opće geografije. U teorijskom pogledu u regionalizacijama još je jače naglašen i razrađen horološki pristup. Vodeće značenje za takav razvoj imao je A. Hettner, te R. Hartshorne, koji je Hettnerove ideje prenio u američku geografiju (HETTNER, 1927., 1935.; HARTSHORNE, 1939.).

Pedesetih godina mijenja se, međutim, položaj i značenje tradicionalne geografije. Koncept tradicionalne regionalne geografije doživljava kritike, pa i napuštanje. Težište geografskog interesa preusmjereno je na teme opće geografije, funkcionalne organizacije prostora i ekologije. Do kraja 70-ih godina interes za regionalnu geografiju u pojedinim razvijenim zemljama gotovo je prestao.

Razdoblje	Značajniji autori ideja o regionalizaciji i regionalnoj geografiji
1. Do 1870.	B. Varenius (1622.-1650.), I. Kant (1724.-1804.), A. von Humbolt (1769.-1859.), C. Ritter (1779.-1859.)
2. 1870.-1930.	F. von Richthofen (1833.-1905.), A. Philippson (1864.-1955.), P.V. de la Blache (1845.-1918.), J.A. Herbertson (1865.-1915.), C.B. Fawcett (1883.-1852.)
3. 1930.-1950.	A. Hettner (1859.-1941.), H. Spetmann (1885.-1957.) N. Krebs (1876.-1947.), H. Lautensach (1886.-1971.) D.L. Stamp (1898.-1966.), R. Hartshorne (1899.-1992.)
4. 1950. →	T. Hägerstrand, R.J. Johnston, D. Massey, N. Trift, A. Giddens, A. Paasi, A. Pred, R.D. Sack, G. Bahrenberg, J. Pohl, C.P. Terlouw, D. Bartels itd.

Tab. 1. - Razvoj regionalne geografije po karakterističnim razdobljima
 Tab. 1 - Characteristic periods in the development of regional geography

Međutim, 80-ih godina ponovno raste interes za regionalnu geografiju. On je, prije svega, potican potrebama istraživanja regionalnih struktura i procesa uvjetovanih globalizacijom i novim oblikom razvoja. Mora se, međutim, naglasiti da interes nije usmjeren na oživljavanje tradicionalne već razvoj "nove regionalne geografije" kako to često geografi iz anglosaksonskih zemalja naglašavaju.

U razvoju regionalne geografije, pogotovo u poimanju regije i regionalizacije, primjenjuju se dva metodološka pristupa: horološki i prostorni. Prvi je došao do izražaja u tradicionalnoj, a drugi u novoj regionalnoj geografiji. Suština horološkog pristupa je u tome što prostor promatra u totalitetu, kao kompleks koji odražava međuzavisni odnos svih prirodnih i društvenih elemenata. Ovakav prostor može se diferencirati na topološke i horološke jedinice u hijerarhijskom slijedu od svijeta kao cjeline

preko kontinenta, država, regija do lokaliteta. Ovaj pristup po svojem karakteru je idiografski odnosno naglašeno deskriptivni.

Prostorni koncept težište stavlja na distribuciju pojedinih pojava u prostoru, na njihov međusobni odnos. On teži utvrđivanju zakonitosti i teorije kojima objašnjava prostorne strukture i odnose. Radi se dakle, o izrazitom nomotetičkom pristupu.

Treba također istaknuti da su na razvoj regionalne geografije utjecala dva faktora: obrazovne potrebe i znanstveni interes. Velik dio geografskih radova imao je udžbenički i leksikografski karakter. U školama se učilo o Zemlji, državama i regijama, a pisali su se leksikoni. Osim toga, na sveučilištima i znanstvenim institutima javljao se znanstveni interes za regionalizacijama. Potrebe za regionalnim planiranjem dodatno su utjecale na regionalnu geografiju.

POJAM REGIJE U TRADICIONALNOJ REGIONALNOJ GEOGRAFIJI

Poimanje regije u tradicionalnoj geografiji temeljeno je na pretpostavci heterogenosti prirodne osnove Zemljine površine i diferenciranosti čovječanstva na prostorno izolirana društva. Društva su međusobno neovisna, a njihova obilježja, individualnost i specifična kultura rezultat su procesa prilagođavanja datoj prirodnoj osnovi. Prilagođavanjem segmentiranih društava određenoj prirodnoj (regionalnoj) osnovi razvija se specifična kultura (regionalna) koja je glavni agens promjena. Ona se očituje u načinu života, oblicima iskorištavanja zemljišta, organizaciji i institucionalizaciji kulture, ostacima materijalne kulture, itd. (sl. 1). S obzirom na to, regionalni mozaik Zemljine površine valja promatrati s aspekta odnosa kultura (regionalna) - prirodna osnova (regionalna). Prema ovakvim gledanjima u krajevima sličnih (ili uvjetno rečeno istih) prirodnih obilježja ne mogu se razviti iste kulture. Zbog toga regije imaju svoju specifičnost, individualnost koja se ne može ponoviti.

Prema tome, može se u najkraćem obliku zaključiti da tradicionalna geografija regionalnu strukturu svijeta promatra kao rezultat prilagođavanja (regionalnih) društava datoj prirodnoj osnovi pri čemu se razvija specifična (regionalna) kultura koja je agens promjena. Prostor pojedinih društava sa svojom kulturom i posljedicama njezinog utjecaja vidljivih u fizičkim obilježjima čini regiju. Ona ima karakter organske cjeline i životnog prostora (njem. *Lebensraum*).

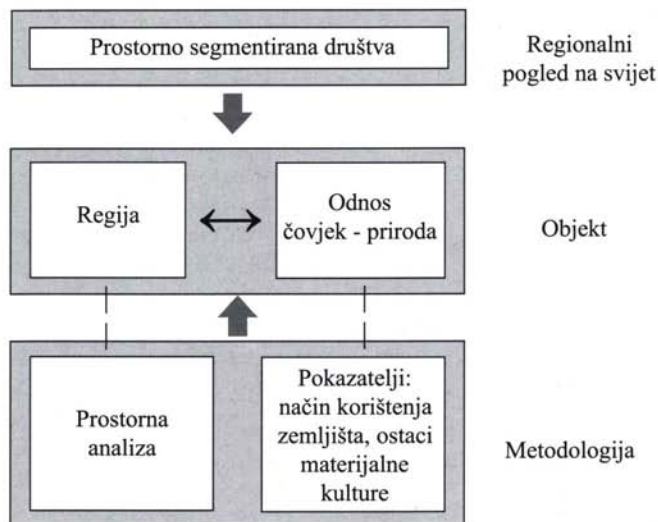
Vodeću ulogu u razvoju tradicionalne regionalne geografije imali su njemački geografi. Njihove ideje bile su pod jakim utjecajem filozofije racionalizma, a napose radova Descartesa, Leibniza, Herdera, Kanta i drugih njemačkih filozofa. Ritter je, npr. najizravnije bio pod utjecajem Herdera. Oslanjajući se na *Gestalt* teoriju i *Verstehen* metodologiju Ritter

polazi od Zemlje kao cjeline, koja je diferencirana na manje dijelove. Manji dijelovi su regije u naprijed navedenom smislu. Valja spomenuti da je polazište Rittera bila Zemlja kao cjelina, pa je otuda i razumljiv naziv *Erdkunde* (znanost o Zemlji) na kojem je inzistirao.

Vidal de la Blache je u Francuskoj dao velik doprinos razvoju regionalne geografije. On je u duhu posibilizma razrađivao koncept odnosa čovjek - priroda. Pri tome je naglašavao mogućnost prilagođavanja čovjeka prirodnoj sredini. Prilagođavanjem specifičnim prilikama prirodne osnove ljudi stvaraju specifična kulturna obilježja s određenim načinom života, koji se reflektira na kulturni pejzaž.

Hettner koji je, kako je već spomenuto, dao velik doprinos razvoju regionalne geografije, djeluje pod utjecajem neokantizma. I on je racionalist. Polazi od Zemlje kao cjeline, ali za razliku od Rittera, još jače naglašava dijelove te cjeline (regije, *Länder*). Zbog toga je razumljivo njegovo inzistiranje na nazivu *Länderkunde*. Hettner je pod utjecajem Kanta i njegovih sljedbenika razrađivao horološki pristup u regionalnoj geografiji. On Zemlju kao cjelinu na temelju specifičnih obilježja dijeli na manje dijelove (*Erdteile, Länder, Landschaften, Örtlichkeiten*).

Kod tradicionalne regionalne geografije javio se problem metodologije izdvajanja regija, a posebno izbor relevantnih varijabli i parametara. Glavni indikatori diferenciranja proizašli su iz odnosa čovjek-priroda u sklopu jedne kulturne zajednice. Riječ je o ostacima materijalne kulture, načinu života, oblicima iskorištavanja zemlje, te drugim elementima vidljivih u pejzažu (sl. 1). Kulturni pejzaž i analiza njegove morfogeneze mnogima je bila temelj regionalne analize. Mora se naglasiti da je diferenciranje prostora počivalo na njegovim vidljivim fizičkim karakteristikama, a da su pri tome zanemarivani nevidljivi procesi i strukture, kao i zakon perzistencije. Izbor varijabli i kriterija u diferenciranju bio je uglavnom

Sl. 1. - Koncept tradicionalne regionalne geografije (Izvor: Bahrenberg, 1996.)
 Fig. 1 - Concept of traditional regional geography (source: Bahrenberg, 1996)

intuitivan, često i naivan. Glavna metoda bila je deskripcija (BAHRENBURG, 1996.).

POLOŽAJ I ZNAČENJE REGIONALNE GEOGRAFIJE U STRUKTURI GEOGRAFIJE

Tradicionalna geografija metodološki je strukturirana u obliku dvostruke dihotonije. Dijeli se na opću i posebnu (regionalnu) geografiju. Opća je opet podijeljena na fizičku i antropogeografiju. Ovakva podjela proizašla je iz objekta geografije. S jedne strane su to opća obilježja Zemlje i njezina površina, a s druge strane je čovjek i ljudsko društvo, te priroda. Problem je u tome što jedna znanstvena disciplina ne može imati više objekata. Upravo zbog toga "vječni" problem geografije je u tome kako pomiriti navedene dihotomije. Rješenje se tražilo u "jedinstvu" geografije. To je razlog da je težište geografije stavljeno na regionalnu geografiju. Zadatak tradicionalne geografije bio je opisivanje i diferenciranje Zemljine površine na regije. Regionalizacija i

opis regija bio je konačan cilj geografske analize.

U navedenom geografskom konceptu pojedine grane opće geografije (fizička geografija i antropogeografija) u funkciji su regionalne geografije. One imaju tretman geofaktora odnosno elementarnih kompleksa. Njihovom sintezom bavi se geoekologija (*Landschaftsökologie*) te socijalna i ekonomska geografija. Kauzalnom integracijom dolazi se do kompleksa višeg stupnja tj. *Landschafta* (pejzaža). Njime se bavi jedna grana - *Landschaftskunde*. Kompleksi najvišeg ranga su *Länder, Regionen*, dakle, regije. Zbog izvornosti i izbjegavanja nejasnoća u ovom prikazu korišteni su njemački termini (LESER, 1980.; WIRTH, 1977.; HARD, 1973.).

KRITIKA REGIONALNE GEOGRAFIJE

Navedeni koncept geografije s težištem na regionalnoj geografiji, kojeg su utemeljili njemački geografi, korišten je do sredine ovog

stoljeća. Posebno je došao do izražaja u obrazovnom procesu. "Tri puta oko svijeta" je izreka koja ukazuje da se regionalna geografija svijeta učila na tri razine: u osnovnoj i zatim u srednjoj školi, te na sveučilištima. Primjenjena geografija se jače počela razvijati 50-ih godina.

Glavne kritike usmjerene su na teorijske i metodološke postavke tradicionalne geografije. Kako je tradicionalna regionalna geografija težište regionalizacije stavlja na prirodnu osnovu, segmentirana i međusobno nepovezana društva koja prilagođavanjem stvaraju "regionalne" kulture. Kritičari ukazuju da je ovakva struktura svijeta mogla postojati u predindustrijskom razdoblju, u agrarnim društvima. Poimanje kulture se također promijenilo. Što se tiče metoda diferenciranja, kritike su poglavito usmjerene na intuitivnost i često naivnost u izboru kriterija. Regionalne analize redovno su počimale detaljnom prirodno-geografskom analizom, zatim je uslijedila analiza socijalnih i ekonomskih elemenata, da bi se zatim izvršila regionalna podjela. Pri tome je često izostala objektivna sinteza. Tradicionalna regionalna geografija bila je opterećena inventarizacijom, deskripcijom i često banalnim regionalnim podjelama. Posebno treba istaknuti opterećenost prirodnom osnovom.

Kritika tradicionalne geografije s težištem na regionalnoj geografiji počela je tamo gdje je njezin koncept izgubio smisao i primjenu. Industrijalizacija, urbanizacija, deagrarizacija, te novi oblici razvoja promijenili su regionalne strukture iz predindustrijskog razdoblja. U takvim prilikama prirodna osnova i resursi drukčije se vrednuju. U svakom slučaju značajnije prirodne osnove slabi. Pejzaž se u takvim prilikama sve više homogenizira, a stanovništvo socijalno diferencira. U sferi kulture nastale su također velike promjene. Kultura se također globalizira.

Najžešća kritika tradicionalne geografije započela je u Americi pedesetih godina. Američki geografi pod utjecajem pozitivizma razvijaju novi koncept geografije. Regija više

nije objekt i konačan cilj geografskog istraživanja. Težište geografskog interesa stavljeno je na funkcionalnu organizaciju prostora, a potom i ekološke teme.

Kritika tradicionalne geografije 60-ih je godina prenijeta u Europu. Poučan je slučaj njemačke geografije.

Njemački geografi, nositelji razvoja moderne geografije žestoke rasprave o položaju regionalne geografije i njezinom konceptu započeli su krajem 60-ih godina. Čini se da je Geographentag (geografski kongres) održan u Kielu 1969. godine presudio tradicionalnoj regionalnoj geografiji u Njemačkoj. Iznimno žestoke rasprave vodile su se o konceptu geografije u nastavi (BIRKENHAUER, 1970.; SCHULTZE, 1970.; HENDINGER, 1970.; ERNST, 1970.; WIRTH, 1970.). Posljedica ovih rasprava bila je prije svega promjena nastavnih programa. Umjesto regionalne geografije uvedena je tematska geografija. Ova reforma u Njemačkoj bila je temeljna.

Značajne promjene u nastavi geografije obavljene su i u mnogim drugim zemljama. To je zapravo i bio uvjet njihovog opstanka.

U Hrvatskoj, nažalost, ovakve promjene još su u začetku. Početkom 90-ih godina jedna komisija HGD pripremila je nove nastavne programe za gimnazije, a potom i za srednje ekonomske škole. Navedeni programi trebali su označiti prekretnicu u nastavi geografije u našim školama. Oni, međutim, do kraja nisu osmišljeni. Poseban problem je pisanje udžbenika.

U osnovnim školama, zadržani su stari nastavni programi s težištem na regionalnoj geografiji. Njih je nužno što prije mijenjati. I u znanstvenim radovima u Hrvatskoj ne vide se značajnije promjene. Obrada pojedinih tema odvija se na tradicionalno stereotipan način s analizom prirodne osnove i društvenih faktora.

U svijetu se regionalne studije na tradicionalan način sve rjeđe pišu. To, međutim, ne znači da je prestao interes za pojedine regije ili države. Štoviše, pojedine izdavačke tvrtke

pokrenule su serije geografskih studija o pojedinim zemljama i regijama. Obrada u njima nije provedena na tradicionalan način, već su obrađene pojedine problemski orijentirane teme. Tako je npr. poznata njemačka izdavačka kuća *Klet* pokrenula seriju "*Länderprofile*". U sklopu nje na moderan su način obrađene pojedine zemlje. Slične serije postoje u drugih izdavača. To su npr. *Geographische Bausteine*, *UTB-Taschenbücher*, *Fischer Länderkunde*, *Westermann Landeskunde* itd.

O razvoju tradicionalne geografije napisano je mnogo radova. Osim pojedinačnih prikaza, postoje i zbornici s većim radovima. Ovi radovi omogućuju uvid u razvoj i cjelokupnu problematiku tradicionalne geografije (SEDLAČEK, 1978.; WALTER, 1983.; BAHRENBERG 1996.; BLOETEVOGEL, 1991., 1996.; PAUL, 1989.; JOHNSTON, HAUER, KOEKVELD, 1990.; REINHARD, 1979.).

POJAVA "NOVE REGIONALNE GEOGRAFIJE"

S kritikom tradicionalne regionalne geografije mijenjao se i koncept geografije u cjelini. Regija i regionalizacija prestaju biti "konačan cilj" geografskog istraživanja. Objekt geografskog istraživanja u sklopu novog geografskog koncepta postaje funkcionalna organizacija prostora. Pod utjecajem pozitivizma i primjene znanstvene metode, pojave u prostoru sada se više ne opisuju već, traženjem zakona i teorija, objašnjavaju. Na taj način geografija dobija obilježje nomotetičke znanosti. Tradicionalna regionalna geografija gubi svoj smisao i napušta se.

Krajem 70-ih, a napose 80-ih godina ponovno jača interes za regionalnu geografiju. Interes nije međutim, usmjeren na oživljavanje tradicionalne, već razvoj "nove regionalne geografije". Ovaj pojam nastao je u zemljama engleskog jezičnog područja i širi se u druge zemlje. U ovom radu on će uvjetno biti rabljen u širem smislu.

Na razvoj nove regionalne geografije utjecao je veći broj faktora. Njih možemo svrstati na unutrašnje i vanjske.

Unutrašnji faktori proizlaze iz geografije kao znanosti. U svojem razvoju "nova geografija" je u početku prihvatila prostorni koncept. Njezin cilj bio je objasniti oblike funkcionalne organizacije prostora. U tu svrhu analizirale su se prostorne strukture, interakcije i procesi. Da bi se ove pojave mogle objasniti, prostor je apstrahiran na geometrijske mreže, a glavni znanstveni jezik postala je matematika. Osim toga glavni oblici objašnjenja bili su sistemološki.

Geografija s ovakvim pristupom bila je, pogotovo u anglosaksonskim zemljama, opterećena statističkim analizama koje nisu rezultirale adekvatnim objašnjenjima. Kritičari takve geografije ukazivali su na uski objekt interesa, na zanemarivanje prirodne osnove, te nedostatak sintetičkih analiza. Ovakve kritike rezultirale su uvođenjem ekoloških pristupa u geografski koncept. Time je sintetička dimenzija promatranja odnosa čovjeka i prirode zadovoljena. Međutim, interes za regionalnom geografijom je jačao. Potreba za sintezom također je jedan unutrašnji faktor.

Vanjski poticajni faktori bili su možda i snažniji. Od njih ponajprije treba istaći restrukturiranje kapitalizma kao sistema, ekonomski razvoj, pojavu i širenje informacijskog oblika razvoja, a posebno treba istaći globalizaciju. U sklopu navedenih promjena dolazi do lokalnih, regionalnih i nacionalnih pokreta. Oni mogu imati ekonomski, kulturni ili politički karakter. U tijeku globalnog razvoja djeluju dvije grupe interesa: socio-ekonomski i socio-kulturni. Prva grupa djeluje na smanjenje nacionalnog suvereniteta i slabljenje državnih granica, a zagovara slobodan regionalni razvoj. Izreka "Europa-kontinent regija" je motto proizašao iz takvog gledanja. Socio-kulturni interesi djeluju u suprotnom smjeru. Oni zagovaraju veću regionalnu samostalnost, a ponekad i izdvajanje u samostalne države.

Ovakvi regionalni pokreti i nove regionalne strukture izazov su za geografe. Oni traže geografsko objašnjenje i analize (BLOETEVOGEL, 1991.; BAHRENBERG, 1993.).

Osim navedenog valja istaknuti i utjecaj drugih znanstvenih disciplina i njihovih teorija. Ovdje se ponajprije misli na sociologiju. Sociološka teorija obogaćena je u novo vrijeme novim pristupima. Neke od tih teorija značajno su utjecale na razvoj koncepta regionalne geografije. Spomenimo neke od njih.

I. Wallerstein je npr. razradio teoriju o svijetu kao jedinstvenom sistemu. Njome se suprotstavio mislima o svijetu kao zajednici nacionalnih država (WALLERSTEIN, 1978.). Giddes je sa svojom teorijom o strukturiranju društava potakao mnoge rasprave. Osamdesetih godina pojačan je utjecaj humanističkih pristupa i akcija. Sve je ovo pridonijelo razvoju novih teorija i modela u geografiji (GIDDENS, TURNER, 1987.; PEET, THRIFT, 1989.; JOHNSTON, 1991.).

NOVI PRISTUPI REGIONALIZACIJI

Polazište u regionalizaciji u sklopu tradicionalne geografije, bilo je, kako je već rečeno, prirodna osnova. Prilagodavanjem prirodnoj osnovi ljudske su zajednice stvarale svoju kulturu života izraženu u načinu korištenja zemljišta, oblicima naseljenosti i naseljima, u pejzažu. Nova regionalna geografija težište stavlja, ne više na prirodnu osnovu, već na socijalne strukture i procese. Ona je prema tome socijalno usmjerena.

Do ovakvog gledanja došlo je iz više razloga. Na prvom mjestu treba naglasiti spoznaju da ljudske zajednice sve manje ovise o neposrednoj prirodnoj osnovi, te da su sve manje izolirane. Između ljudi sve su veće komunikacije, a interakcije pojedinaca i grupa sve izraženije. Na taj način stvara se nova kultura života. Razvojni procesi sve više homogeniziraju pejzaž, a socijalno diferenciraju

stanovništvo. S promjenom socijalne strukture mijenja se odnos prema okolini i vrednovanje prostora. Na taj način nastaju novi oblici pejzaža. U regionalnoj geografiji promijenila se osnovna paradigma s čovjek-priroda na čovjek-društvo-prostor.

Tradicionalna geografija imala je karakter empirijsko-analiitičke discipline. Njezina epistemologija počivala je na znanju do kojeg se došlo iz činjenica najčešće stečenih neposrednim opažanjem. Uglavnom su to bili elementi vidljivi u pejzažu. Međutim, metoda analize bila je deskripcija. To je geografiji dalo idiografski karakter.

U teorijskom oblikovanju nove geografije i u sklopu regionalne geografije do izražaja je došao pluralizam gledanja. Glavno značenje u tome imaju strukturalizam i humanizam sa svojim teorijama, svojom epistemologijom i metodologijom. Posljedica toga je veći broj pristupa regionalizaciji. Mora se naglasiti da do danas nije stvoren jedan jedinstveni i opće prihvaćeni model regije i regionalizacije. Osim toga postoji veliki nesklad između teorije i prakse. Mnoga teoretiziranja nisu rezultirala praktičnim rješenjem, te konkretnih regionalizacija ima malo.

Tako danas možemo govoriti o nekoliko grupa pristupa regionalizaciji a većina njih ima neke zajedničke postavke.

Ponajprije treba naglasiti da su sve regionalizacije socijalno-znanstveno usmjerene. Težište stavljaju, ne više na prirodnu osnovu, već na socijalnu stukturu. Poimanju regije pristupa se kompleksnije. U većini slučajeva izražen je strukturalistički pristup. Regija se shvaća kao struktura. Novi pristupi odbacuju koncept prilagođavanja i evolucije u oblikovanju regija, koji je bio prisutan u horološkoj regionalizaciji. Nova regionalna geografija razvija teoriju po kojoj socijalni procesi konstantno djeluju u oblikovanju regija. Glavni njezin cilj je pokazati kako je specifičnost nekog mjesta ili regije održana ili modificirana u okviru općih socijalnih promjena.

U regionalnoj analizi geografi, zastupnici nove regionalne geografije, koriste analizu i sintezu kao dvije komplementarne metode. Analiza sadrži selekcioniranje i dublju raščlambu pojedinih aspekata socijalnih odnosa, strukturu ekonomskih djelatnosti i materijalne proizvodnje, te kulturne karakteristike i političke prilike. Pri tome se ima na umu da kulturni, politički i ekonomski procesi zajedno oblikuju specifičnost regije. Sinteza je uglavnom usmjerena na interakcije pojedinih procesa koji imaju vodeću ulogu u oblikovanju regije. U svakom slučaju radi se o novom obliku sinteze.

Posebno treba istaknuti novi historijski pristup u regionalnoj geografiji. Mora se naglasiti da regionalna geografija favorizira historijski pristup, smatrajući da su obilježja regije rezultat određenih procesa. To se odnosi na horološki kao i nove pristupe u regionalnoj geografiji.

Tradicionalna geografija s horološkim pristupom regionalizaciji imala je, prema nekima, karakter genetičke znanosti. Njezin zadatak se sastojao u tome da utvrdi slijed zbivanja kroz koje se raniji pejzaž preoblikovao u kasniji. On je počivao na analizi karakteristike regije kroz istraživanje tijesnih odnosa čovjeka i prirode u historijskoj dimenziji.

Nova regionalna geografija odbacuje genetički pristup. Za većinu današnjih regionalista postojeća regionalna struktura nije rezultat adaptacije ranije strukture od koje je kroz proces linearne preobrazbe nastala. Oni ulogu historije u procesu oblikovanja regije drukčije shvaćaju. Težište stavljaju na historiju socijalnih odnosa, te na evoluciju socijalnih uvjeta za oblikovanje regija. Na taj način promjenio se tretman vremena. Sve se više naglašava multidimenzionalnost vremena (GILBERT, 1988.; WOOD, 1996.).

Kako je već rečeno, dosadašnje pristupe novoj regionalizaciji pojedini geografi svrstali su u nekoliko grupa (GILBERT, 1988.; BRADSHAW, 1990.; WOOD, 1996.), pod različitim nazivima. Ovom prilikom navest ćemo tri grupe karakterističnih pristupa regionalizaciji:

1. Političko-ekonomski

2. Humanističko-fenomenološki
3. Strukturalističko-teorijski pristupi

Osvrnut ćemo se ukratko na suštinska obilježja ovih pristupa i istaći njihovu primjenu u regionalizaciji.

1. Političko-ekonomski pristupi

Naziv ove skupine regionalizacije govori da je njihovo težište stavljeno na ekonomske strukture i procese. A. Gilbert je, štoviše, u svojem radu ovu skupinu nazvala prema političko-ekonomskom poimanju regije. Radi se o skupini regionalizacija koje regiju tretiraju kao lokalni odgovor kapitalističkim procesima (GILBERT, 1988.). Prema takvom gledanju regija se shvaća kao prostor organizacija socijalnih procesa povezanih s načinom proizvodnje. To npr. može biti regionalizacija društvene podjele rada, regionalizacija reprodukcije radne snage, regionalizacija s obzirom na stupanj društveno-ekonomske razvijenosti itd. Mnogi autori ističu temeljnu ulogu cirkulacije kapitala u regionalnom diferenciranju. Postoje i kompleksniji pristupi definiranju regije.

U objašnjavanju regionalne strukture polazi se od pretpostavke da je kapitalizam svjetski sistem, da postoji svjetska ekonomija i globalno restrukturiranje. Stoga je razumljivo da se u svojim raspravama autori drže teorije ovisnosti (eng. *dependent theory*). U sklopu nje često se rabi teorija strukturalizma, posebno njezin model centar-periferija. Mnogi autori, pogotovo u anglosaksonskim zemljama, posežu za neomarksističkim teorijama.

Mora se konstatirati da je u okviru ove skupine izvršen i najveći broj regionalizacija. Ove regionalizacije izvršene su na svjetskoj razini, zatim na razini pojedinih kontinenata, te na razini država. Navedimo neke primjere.

Na idejama Wallersteinove teorije o svijetu kao socijalnom sistmu C. P. Terlow u svojoj knjizi "Regional geography of the world-system" svijet je diferencirao na jezgru, poluperiferiju i periferiju (TERLOW; 1992.). U ovom

smislu su P. Knox i J. Agnew razradili svoj uvod u ekonomsku geografiju. U svojoj knjizi "The Geography of the World Economy" obrada je temeljena na modelu centar-periferija (KNOX, AGNEW, 1994.). H. Nuhn je kao posljedicu globalizacije utvrdio regionalnu strukturu svijeta na osnovi velikih ekonomskih područja (NUHN, 1997.). B. M. BRUNT (1995.) je, navedimo i taj primjer, u regionalizaciji Zapadne Europe primjenio model centar-periferija.

2. Humanističko-fenomenološki pristupi

U ovu skupinu spadaju one regionalizacije koje regiju shvaćaju kao fokus za identifikaciju (GILBERT, 1988.). Riječ je o gledanju po kojem je kultura objekt regionalnog razmatranja. Prema ovakvom gledanju regija je definirana kao specifičan odraz kulturnog odnosa između pojedinih grupa i pojedinih mjesta. Ona je temeljena na svijesti među ljudima o njihovoj zajedničkoj kulturi i razlikama prema drugim grupama. Regija prema tome je dio prostora na kojem živi jedna takva grupa i koja se s njim identificira.

Ovakvi pristupi javljaju se iz humanističke geografije, a rezultat su uglavnom reakcije na pozitivizam. Važna teorijska baza za identifikaciju regija leži u teoriji informacija. Međutim, njezina epistemologija i ontologija je hermeneutika.

I ovakvi pristupi primjenjeni su u praksi. Nalazimo ih u geografskim radovima u SAD, Kanadi, Francuskoj, Njemačkoj itd. Zanimljivo je da je ovaj pristup regionalizaciji našao plodno tlo i u Njemačkoj. Osim teorijskih rasprava u ovoj zemlji se javljaju i konkretne regionalne studije s hermeneutičkim pristupima (POHL, 1993.; KERSCHER, 1992.).

3. Strukturalističko-teorijski pristupi

U ovu skupinu mogu se svrstati svi oni pristupi koji se teorijski naslanjaju na teoriju strukturiranja A. GIDDENSA (1984.) i njegovih

istomišljenika. Radi se o pristupima koji, kako to naglašava A. GILBERT (1988.) regiju shvaćaju kao medij za socijalne interakcije, pretpostavljajući da taj medij igra temeljnu ulogu u poticanju socijalnih odnosa. Težište se pri tome stavlja na odnose koji povezuju pojedince i grupe u društvu, a koji se odnose na sve aspekte života, od ekonomije do kulture. Ovakav pokušaj definiranja regije kroz interakcije može imati različite oblike. To je vidljivo u raspravama većeg broja teoretičara kao što su THRIFT (1991., 1993.), PRED, (1984.), JOHNSTON, (1990.), PAASI (1986.). U sklopu takvih regionalizacija teži se razumijevanju odnosa između općeg (generalnog) i posebnog pri čemu se ocjenjuje kako je i najmanje područje uključeno u šire sheme kapitalističke proizvodnje i socijalnih odnosa. Povezano time u posljednjih dvadesetak godina treba istaknuti rasprave, pogotovo u anglosaksonskim zemljama, o lokalnim odnosno mjesnim zajednicama, kao što su "place", "locality", "locale" itd. (JOHNSTON, 1996.). U sklopu ovih regionalizacija u definiranju regija velika pažnja posvećuje se vremenskoj dimenziji. U tom smislu regiju, kako je već djelomično rečeno, treba shvatiti kao prostornu-vremensku konstelaciju socijalnih odnosa koju istodobno treba promatrati i kao medij takvih socijalnih odnosa koji pod utjecajem socijalne prakse podliježu stalnim promjenama (POHL, 1993.). Veliki utjecaj na ovakva mišljenja izvršio je T. HÄGER-STRAND (1976.) sa svojom "time-space geography". Pojedini autori posebnu pozornost pridaju institucionalizaciji regije (PAASI, 1986.).

Mora se međutim naglasiti da, osim izoliranih pokušaja, navedeni pristupi nemaju veću primjenu u praksi. Nedostatak jedne općeprihvaćene metodologije i ovdje je prisutan.

ZAKLJUČAK

Tradicionalna, horološka regionalna geografija, može se konstatirati, potpuno se napušta. U današnjim prilikama njezin koncept

više nije održiv. Međutim, u posljednjih dvadesetak godina jača interes za razvojem novog koncepta regionalne geografije. Osim znanstvenog interesa njegov razvoj potiču i praktične potrebe.

Novi koncepti regionalne geografije socijalno-znanstvene su usmjerenosti. Težište stavljaju na socijalne strukture i procese. Na njezin razvoj osim socijalne teorije uveliko utječu i humanističke ideje. Posebno treba istaći teoriju strukturiranja. Temeljni aspekt gledanja na regiju nije više čovjek-priroda, već

pojedinač-društvo-prostor. Pri tome se naglašava i vremenska dimenzija na relaciji vrijeme-prostor. Strukturalizam i hermeneutika sa svojom epistemologijom i ontologijom filozofska su osnova nove regionalne geografije.

Mora se međutim naglasiti, da do danas nije nastao jedan jedini općeprihvaćeni koncept regionalne geografije, već postoji od nekoliko skupina pristupa. Najznačajniji su političko-ekonomski pristupi. No, općenito se može reći da mnoge rasprave o regiji i regionalizaciji ne prate konkretni primjeri.

LITERATURA

Archer, K. (1993.): Regions as Social Organisms, The Lamarckian Characteristics of Vidal de la Blache's Regional Geography. *Annals of the AAG*, 83 (3).

Bahrenberg, G. (1993.): Dimension of Regionalism., u: Dirven E., Groenewegen J., Van Hoof., (1993.): Stuck in the region. *Nederlanse Geographische Studies*, 155.

Bahrenberg, G. (1996.): Warum Länderkunde (Regionale Geographie), u: Otti Margraf (hrsg): Theorie und Quantitative Methodik in der Geographie. Beiträge zur Regionalen Geographie, Institut für Länderkunde.

Bahrenberg, G. (1996.): Die Länderkunde im Paradigmenstreit um 1970. *Berichte zur dt. Landeskunde*, Bd. 70, H, 1, Trier.

Birkenhauer, J. (1970.): Die Länderkunde is tot. Es lebe die Länderkunde. *Geographische Rundschau*, 5.

Bloetevogel, H. H. (1996.): Aufgaben und Probleme der Regionalen Geographie heute, *Berichte zur at. Landeskunde*, Bd. 70, H. 1, Trier.

Bloetevogel, H. H. (1991.): Europäische Regionen im Wandel. Strukturele Erneuerung Raumordnung und Regionalpolitik im Europa der Regionen. *Duisburger geographische Arbeiten*, 9.

Bradschaw, M. J. (1990.): New regional geography, foreign-area studies and Perestroika. *Area*, 22,4.

Brunt, M. B. (1995.): Regions and Western Europe. *Journal of Geography*, I-II.

Dicken, P. & Quévité, M. (1994.): Transnational corporations and European regional restructuring. *Netherlands Geographical Studies* 181, Utrecht.

Ernst, E. (1970.): Lernziele in der Erdkunde. *Geographische Rundschau*, 5.

Gibb, R. (1996.): Regionalism in the world economy. *Area*, Vol 28, N. 4.

Giddens, A. & Turney, J. (1987.): Social theory today. Polity Press.

- Giddens, A. (1984.): *The Constitution of Society. Outline of the Structuration*. Polity Press.
- Gilbert, A. (1988.): *The new regional geography in English and French - speaking countries*. Progress in Human Geography 12.
- Hägerstrand, T. (1976.): *Geography and the Study of Interaction Between Nature and Society*. Geoforum, Vol.7.
- Hard, G. (1973.): *Die Geographie. Eine Wissenschaftstheoretische Einführung*. Gruyter.
- Hartshorne, R. (1939.): *The Nature of Geography*. Annals of the AAG, Vol. 29.
- Hauer, J. & Hoekveld, G. (1993.): *Moving Regions*. Netherlands Geographical Studies, 161, Utrecht.
- Hendinger, H. (1970.): *Neueorientierung der Geographie im Curriculum*. Geographische Rundschau, 1.
- Hettner, A. (1927.): *Die Geographie, Ihre Geschichte, Ihr Wesen und Ihre Methoden*. Hirt.
- Hettner, A. (1935.): *Vergleichende Länderkunde*. Teubner.
- Holmén, H. (1995.): *What's new and what's regional in the "new regional geography?"*. Geografiska Annaler, 77 B.
- Johnston, R. J. (1991.): *A Question of Place. Exploring the Practice of Human Geography*, Blackwel.
- Johnston, R. J., Hauer J., Hoekveld G. (1990.): *Regional Geography*. Routledge.
- Knox, P. & Agnew, J. (1994.): *The Geography of the World Economy. An Introduction to Economic Geography*. Arnold.
- Kerscher, U. (1992.): *Raumabstraktionen und regionale Identität. Eine Analyse des regionalen Identitätsmanagements im Gebiet zwischen Augsburg und München*. Münchener Geographische Hefte, Nr. 68, München.
- Leser, H. (1980.): *Geographie*. Westermann.
- Mayr, A. (1996.): *Stellung, Entwicklung, Zielgruppen und Aufgabenfelder der Regionalen Geographie. Beiträge zur Regionalen Geographie*, Institut für Länderkunde, Leipzig.
- Massey, D. (1984.): *Spacial Division of Labour, Social Structures and the Geography of Production*. MacMilan.
- Mayr, A., Grimm, F. D. & Tzschaschel, S. (1996.): *100 Jahre Institut für Länderkunde 1896-1996. Beiträge zur Regionalen Geographie*, Institut für Länderkunde, Leipzig.
- Mugerauer, R. (1981.): *Concerning regional geography as a hermeneutical discipline*. Geographische Zeitschrift 69, H. 1.
- Murphy, B. A. (1991.): *Regions as social constructs: the gap between theory and practice*. Progress in Human Geography, 15, 1.
- Nuhn, A. (1997.): *Globalisierung und Regionalisierung im Weltwirtschaftsraum*. Geographische Rundschau 49, H.3.
- Paasi, A. (1986.): *The institutionalization of region: a theoretical framework for understanding the emergence of region and the constitution of regional identity*. Fennia 164, 1.
- Paul, I. J. (1989.): *Post-war development of regional geography; With special attention to the United Kingdom, Belgium and the Netherlands*. Netherlands geographical Studies, 86, Amsterdam, Intrecht.
- Peet, R. & Thrift, N. (1989.): *New Models in Geography*. Hyman.
- Pohl, J. (1993.): *Kann es eine Geographie ohne Raum geben?* Erdkunde, 47.

- Pohl, J. (1993.): Regionalbewusstsein als Thema der Sozialgeographie. Theoretische Überlegung und empirische Untersuchungen am Beispiel Friaul. Münchener Geographische Hefte Nr. 70, München.
- Pred, A. (1984.): Place as a historically contingent process: structuration and time geography. *Annals of the AAG*, 74.
- Pudup, M. B. (1988.): Arguments within regional geography. *Progress in Human Geography*, 12.
- Reinhard, S. (1979.): Probleme der Länderkunde. *Wege der Forschung*, Band CCCXLI, Darmstadt.
- Sedlaček, P. (1978.): Regionalisierungsverfahren. *Wege der Forschung* CXCIV, WB, Darmstadt.
- Schultze, A. (1970.): Allgemeine Geographie statt Länderkunde. *Geographische Rundschau*, 1.
- Terlouw, C. P. (1992.): The regional geography of the world-system. External arena, Periphery, semiperiphery, core. *Netherlands Geographical Studies* 144, Utrecht.
- Terlouw, P. C. (1994.): Methodological exercises in regional geography: France as an example. *Netherlands Geographical Studies* 179, Utrecht.
- Thrift, N. (1991.): For a new regional geography 2. *Progress in Human Geography* 15,4.
- Thrift, N. (1993.): For a new regional geography 3. *Progress in Human Geography* 17,1.
- Vidal de la Blache, P. (1921.): *Principes de la Géographie Humaine*. Colin, Paris.
- Vresk, M. (1977.): Uvod u geografiju. Razvoj, struktura, metodologija. Školska knjiga, Zagreb.
- Wallerstein, I. (1987.): World systems analysis. u: Giddens, Turner, (1987.).
- Walter, G. (1983.): Studien zur Regionalen Geographie; Stahel'sche Universitätsbuchhandlung, Würzburg.
- Wardenga, U. (1995.): Geographie als Chorologie. Zu Genese und Struktur von Alfred Hettner's Konstrukt der Geographie. *Erkundliches Wissen* 100, Stuttgart.
- Wirth, E. (1970.): Zwölf Thesen zur aktuellen Problematik der Länderkunde. *Geographische Rundschau*, 22.
- Wirth, E. (1977.): *Teoretische Geographie*. Teubner.

Summary
REGIONAL GEOGRAPHY TODAY
by MILAN VRESK

Throughout many years regional geography held a central position in geography. Traditional regional geography was derived from the assumption that the mankind is differentiated into regional societies isolated from each other. Adaptation to the particular natural environment resulted in a creation of a specific life culture, which is reflected in a formation of a certain region.

This concept, however, lost its meaning through processes of industrialization, urbanization and globalization. Because of this, new approaches to the regional geography lately appeared. More and more, geographers are talking about a "new regional geography". This new regional geography is socially and scientifically oriented. The emphasis is on the social structures and processes. The

fundamental aspect of regionalization is no longer on the line of relation man to nature, but on the relation person - society - environment.

Until nowadays there is no universally accepted concept of region and regionalization, and we can differ several mayor theoretical approaches. However, one can deduct that the approaches most often are of political - economical nature.

In Croatia, unfortunately, there are no significant discussions on this topic. It is relevant to say that the traditional geography is gradually being abandoned in the new national geography curriculum. Traditional geography is already abandoned in secondary schools, and with new changes this will also happen in elementary schools.